

БОШЛАНҒИЧ СИНФЛАРДА ЎҚУВ ЖАРАЁНИНИ ТАШКИЛ ЭТИШНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ (ТАБИАТШУНОСЛИК ФАНИ МИСОЛИДА)

Шерзод Иброим ўғли Иброимов

Тошкент вилояти Чирчиқ давлат

педагогика институти

Табиий фанлар факультети

Гулчехра Курдашевна Юсупова

Тошкент вилояти Чирчиқ шаҳар

12-сонли мактаб бошланғич

синф ўқитувчиси

АННОТАЦИЯ

Мақолада бошланғич синфдаги дарсларнинг таълимий, тарбиявий ва ривожлан-тирувчи вазифалари, бошланғич синфларда дарс тўзишни ўзига хослиги, кичик мактаб ёшидаги болалар билан табиат кучоғида ўқув машғулотларини утказиш ёритилган.

Калит сўзлар: дарс тўзиш, жараён, муҳит, ўқувчи ёши, фанлар тизими.

CHARACTERISTICS OF ORGANIZATION OF THE LEARNING PROCESS IN PRIMARY SCHOOLS (ON THE EXAMPLE OF NATURAL SCIENCES)

Sherzod Ibroim ugli Ibroimov

Tashkent region Chirchik state

pedagogical institutes

Faculty of Natural Sciences

Gulchexra Kurdashevna Yusupova

School teacher at school No. 12 in

Chirchik, Tashkent region

ABSTRACT

The article describes the educational, pedagogical and developmental tasks of primary school lessons, the specifics of teaching in primary school, conducting nature lessons with children of primary school age.

Keywords: lesson planning, process, environment, student age, science system.

КИРИШ

Ўзбекистон Республикаси давлат мустақиллигига эришгандан сўнг иқтисодий ҳамда ижтимоий ривожланишнинг ўзига хос йулига эга булди. Мустақиллик омили таълим соҳасини ҳам тубдан янгилаш имконини берди.

"Таълим тўғрисидаги қонун"нинг "Давлат таълим стандарти" тўғрисидаги еттинчи моддасида белгилаб берилганидек, давлат таълим стандартлари

умумий ўрта, ўрта махсус, касб-хунар ҳамда олий таълим мазмунига сифатига, куйиладиган талабларни белгилайди. Давлат таълим стандартларини талаблари ва меърий курсаткичлари белгилаб куйилади.

"Таълим тўғрисидаги қонун"да таъкидланганидек: "Мактабнинг 1-синфига болалар 6-7 ёшдан қабул қилинади." Бошланғич таълим концепциясида эътироф этилганидек 6 ёшга тулган ҳар қандай бола ақлий, рухий ва жисмоний жиҳатдан мактабга ўқиш учун тайёр бўлганда мактабнинг моддий техник баъзаси бундай болаларга таълим бериш учун етарли деб ҳисоблаганда ҳамда ўқувчилар педагогик ҳамда психологик жиҳатдан олти ёшли болаларни ўқишга тайёр бўлганда уларни мактабга қабул қилиш мумкин. Бунинг учун 6-7 ёшли болалар, мактабнинг моддий техник баъзаси ҳамда ўқувчилар педагогик ва психологик талаблар асосида катъий диагностика қилиниши шарт".

Ўзбекистон Республикаси да "Умумий ўрта таълим тўғрисидаги Низом"да таъкидланганидек; "Бошланғич таълим ўқиш, ёзиш, санаш, ўқув фаолиятининг асосий малака ва кўникмалари, ижодий фикрлаш ҳислатлари бўзгани-ўзи назорат қилиш ўқуви, нутқ ва ҳулқ-атвор маданияти, шахсий гигиена ва соғлом турмуш асослари эгаллаб олишини таъминлаши даъват этилган". Шу асосга қура Бошланғич синфларда ўқувчиларнинг умуммаданий ва ахлоқий кўникмалари, дастлабки саводхонлик малакалари шакллантирилиши лозим. Бошланғич таълим жараёни болаларнинг мантикий тафаккур қила олиш салоҳиятини, ақлий ривожланишини, дунё қарашини, коммуникатив саводхонлигини ва ўз-ўзини англаш салоҳиятини шакллантиришда, жисмонан соғлом бўлишга, моддий борлик гўзалликларини ҳис эта олишга, гўзаллик ва нафосатдан завқлана олишга, миллий урф-одатларни ҳис эта олдишга ва ардоқлашга, уларга риоя қилишга ургатади.

Тарбиявий мақсад: ўқувчиларга гоъвий-сиёсий тарбия бериш, уларда ақлий меҳнат, малака ва кўникмаларни ҳосил қилиш, шунингдек ўқувчиларнинг билишга бўлган фаолиятини ошириш куйидагиларни ўз ичига олади:

-ўқувчиларни ватанпарварлик ва поклик руҳида тарбиялаш;

-ҳар томонлама ривожланган, маънавий жиҳатдан бой мустақил фикрловчи шахсни шакллантириш;

-ростгуйлик, ўзга ҳақиқа, унинг қадриятларига ҳурмат билан қарашлик, иймон, эътиқод, дустлик, ўз қадрини билиш ва иродалилик каби сифатларни шакллантириш.

Тарбиявий (ватанпарварлик, меҳнатсеварлик, ахлоқий поклик каби) мақсад амалга оширилади. Тарбиявий мақсадни амалга оширилишига мўлжалланган матнлар эса дарслик, қўлланма ва бошқа адабиётларда ўз ифодасини топади.

Таълимий мақсад: таълимий мақсад деганда-дарс жараёнида ўқувчиларни тафаккурини устириш ва фанларни ўзлаштиришни эгаллаган билимларини ривожлантириш тушунилади.

Ривожлантирувчи мақсад ўқувчи шахсининг ақлий, хиссий ва мотивацион(ички туртки)хусусиятларини ривожлантиришни ифодалайди. Ривожлантирувчи мақсад нутқий харакатлар туфайли юзага чиқади. Ривожлантирувчи мақсад ўқувчиларни дарс жараёнида ва дарсдан ташқари вақтларда мустақил бўлиб ўқиб ўрганишга йуналтирилади.

ўқувчиларни тайёргарлик даражасига қуйиладиган мажбурий минимал талаблар.

умумий ўрта таълим икки босқичдан иборат бўлиб, бошланғич(1-4 синфлар) ва умумий ўрта таълим (1-9 синфлар)ни қамраб олади.

Умумий ўрта таълимнинг давлат таълим стандарти бошланғич ҳамда умумий ўрта таълим нихоясида ўқувчилар эгаллаши лозим бўлган билим, кўникма ва малакаларни минимал даражасига белгилаб беради.

АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ ВА МЕТОДОЛОГИЯ

1-4 синфлар она тили ва ўқиш.

Бошланғич синфларда ўқувчилар она тили ва ўқиш буйича қуйидаги билим, кўникма ва малакаларни эгаллашлари шарт:

А) ўқиш техникаси буйича:

микдорий курсатгич: бир дақиқада 80-90 сўзни ўқий олиш.

Талаблар:

-харфларни тўғри талаффуз қилиш;

-сўзларни тўғри ўқиш;

-гап охангига риоя қилган ҳолда равон ва образли ўқиш;

-гапдаги тиниш белгиларни талаффузда акс эттириш;

-санаш ва ажратиш охангларида тўғри фойдаланиш;

-сўз урғуларига риоя қилиш;

-охангга риоя қилиш;

-илмий атама ва рамзларни тўғри талаффуз этиш;

Б) матн мазмуни ва ўзгалар фикрини англаш малакаси буйича; микдорий курсатгич: 10 дақиқада 4-5 саҳифали матнни ўқиб, қайта сўзлаб бера олиш.

Талаблар:

-оғзаки нутқнинг тўғри, равон, аниқ, тушунарли таъсирчан бўлиши; -монологик нутқнинг равон бўлиши;

-диологик нутқда таъсирчан, изчил, мантикий жихатнинг аниқ бўлиши;

В) диктант ёзиш малакаси:

Микдорий курсатгич: 75-80 сўздан иборат диктант ёза олиши. Талаблар:

- имло хатоларга йул куймаслик;
- ижодий матннинг мантикий жихатдан изчиллиги;
- берилган изолярнинг аниқлиги;
- лугатларни тўғри ва аниқ берилиши;

Ўзбек тили.

Таълим тилидан бошқа тиллирда олиб бориладиган мактабларнинг 1-4 синфларда давлат тили таълимидан ўқувчилар куйидаги билим, кўникма ва малакаларни эгаллашлари шарт:

- ўзбек тилидаги 700 та сўзни нутқларида қуллай олиш;
- мамлакатимиз мустикаллиги рамзлари ва байрамлари хақида сўзлаб бериш;
- ёзма ва оғзаки нутқларга эга бўлиш;
- фикр баён қилиш учун зарур бўлган айрим грамматик воситаларни ўз урнида қуллай олиш;
- боғланишли нутқ элементларидан тўғри фойдаланган холда содда матн туза олиш;
- халқ оғзаки ижоди хамда болалар адабиёти намуналаридан олинган парчаларни ўқиб тушуна олиш;

Математика.

Бошланғич синфларда ўқувчилар математикадан куйидаги билим куникма ва малакаларни эгаллашлари шарт:

- сонларни ўқиш ва ёзиш, уларнинг хона кушилувчиларини йигиндиси курунишидаги сонларни тушуниш;
- натурал сонларни тўғри таккослаш "катта", "кичик" ва "тенг" белгиларини тўғри қуллаш.
- сонларни ёзма кушиш, уч хонали ва турт хонали сонларни айириш, бир хонали ва икки хонали сонга купайтириш ва бўлиш;
- кўшиш, кўпайтириш, айириш ва бўлишнинг холларда юз ичида оғзаки хисобларни бажара олиш;
- "йиғинди", "айирма", "купайтма" ва "булинма" атамаларини маъносини тушуниш ва сонли ифодаларни ўқишда кулай олиш;

Жисмоний камолотга оид:

- инсон саломатлигини ва жисмоний камолотига оид тушунчаларни билиш;
- чиниқиш мохиятини англаш;
- гимнастика машқларини бажара олиш;
- шахсий гигиена меёрларига амал қилиш;
- жисмоний машқларни инсон камолотини таъминлашдаги ахамиятини англаш;

-жисмоний тарбия машқларни хавфсизлик коидаларига риоя қилган ҳолда бажара олиш;

-миллий уйинлар коидаларини билиш;

-турли спорт уйинларини элементларини куллай олиш;

Муסיқага оид:

-мусиқа бадиий санъат эканлигини билишлари;

-халқ мусиқа мероси хақида тушунчага эга бўлиш;

-чолғу асбобларини билиш ва товуш тембрларидан уларни фарқлай олиш;

-мусиқага оид оддий атамаларни билиш;

-нота ёзувларини билиш ва амалда куллай олиш;

-биргаликда ва якка ҳолда куйлай олиш;

-мусиқанинг ифода воситаларини билиш;

-ижрочилар турларини ижро садоларидан фарқлай олиш;

Тасвирий санъатга оид:

-тасвирий санъат ва унга оид ибораларни билиш;

-асосий рангларни фарқлай олиш;

-бадиий материаллар, асбоблар ва жихозларни фарқлай олиш;

-расм ишлаш босқичларини билиш;

-нақшлар ва уларнинг хусусиятини билиш;

-буёқни ўз урнида ишлата олиш;

-табиат манзараларини кўзатиш ва тасвирлай олиш;

-буюмлар яшаш ва уларни безата олиш;

-турли рангларни ҳосил қила олиш;

-бадиий тасвирларнинг жамият ҳаётида тутган урнини билиш;

Инсоннинг моддий ва маънавий эҳтиёжига оид:

-Ватан тушунчасига эга бўлиш;

-давлат тушунчаси, давлатнинг рамзий белгиларини, она Ватан туйғусини англаш;

-Ўзбекистон аҳолиси ва миллий таркибини билиш;

-мамлакат ҳаётидаги буюк саналарни ва байрамларни билиш;

-ахлоқ ва қийиниш меёрларини билиш;

-уйтутишни билиш;

-мехмонга, атрофдагиларга мулозамат кўрсатиш;

-дастурхон тўзатишни билиш;

-орасталик меёрларини билиш;

-ўз туғилган жойи ва улқаси хақида тушунчага эга бўлиш;

-техник моделлаштиришга оид ишларни бажара олиш;

-уй рўзгор ишларини бажара олиш;

- содда конструкторлик ишларини бажара олиш;
- дурадгорликка оид содда ва енгил ышларни бажара олиш;
- оддий бичимли тикиш ишларини бажара олиш;
- инсон меҳнатини фаолият турларини англаш;
- хукук ва хукукбўзарлик тасаввурига эга бўлиш;
- қишлоқ ва шаҳар аҳолиси ҳаётини билиш;
- уй хўжалиги ҳақида маълумотга эга бўлиш;
- оила ва унинг қандай ташкил топишини билиш;
- инсоннинг пулга бўлган эҳтиёжини англаш;
- пул бирликларини билиш;
- нарх ва унинг ўзгарувчанлигини билиш;

НАТИЖАЛАР

Болаларни теварак атрофга табиат билан таништириш, уларда табиат ходисаларини қандай юзага келиши ҳақида Бошланғич тасаввур ҳосил қилиш, илмий дунёқараш кўртақларни шакллантириш, табиатга муҳаббат уйғотиш ва ундан оқилона фойдаланишни ургатиш, табиат таълим соҳаси орқали амалга оширилади.

Табиат таълим соҳаси буйича стандарт курсаткичлар боланинг табиат ва ундаги ходисалар ҳақидаги тасаввуларига эга бўлиши, уларни фарқлай олиш, қисқача тавсифлаб бериш ҳамда амалда қўлай олишга ўрганиш нуқтаи назаридан белгиланади.

"Атрофимиздаги олам" фани 1-11 синфларда уқитилади, курснинг вазифаси болаларнинг предмет ва табиат ходисаларини, ижтимоий ҳаёт ҳақидаги тасаввурларини кенгайтириш, системага солиш, уларнинг ахлоқий кўникмаларини бойитиш, одамлар ҳаёти ва меҳнатига кизиқиш уйғотиш, оила, мактаб, жамоат жойларида ўзини тўғри тутиш кўникмаларини шакллантиришдир.

Болаларнинг атроф олам ҳақидаги тасаввур ва тушунчаларини шакллантириш билан боғлиқ ҳолда уларнинг сўз бойликларини ошириш зарур. Атрофимиздаги олам билан таништириш жараёнида асосий диққат эътибор экологик муаммоларга қаратилади. Бунда инсоннинг табиатга таъсири, усимликларнинг усимлик билан, ўсимликларнинг ҳайвонлар билан, ҳайвонларнинг ҳайвонлар билан ўзаро алоқаси ва боғлиқлиги ўрганилади. Дастур қуйидаги бўлимлардан иборат:

1. Атрофимиздаги олам жисмлари, жисмлар хусусиятлари, жисмларнинг фазода жойлашиши.
2. Она табиат.

3.Якин атроф мухит билан танишув.

4.Соғликни сақлаш.

5.Саёхат.

МУҲОКАМА

Ўсимлик ва хайвонларнинг баъзи турларини чуқурроқ ўрганиш "ўсимлик ва хайвонлар" мавзуларида кўзда тutilади. Бу мавзуларни ўрганишда баъзи турларнинг ўзига хос белгиларини ажратиб олиш мақсадида аниқ предметларни таққослашга катта аҳамият берилган.

Хайвонларни тасвирлашда ўқувчилар улар танасининг фақат асосий қисмларини айтадилар. Тананинг бошқа қисмлари бу қисмларнинг яққол ажратиб тўрган характерли ёки шакли таниш белгиси бўлиб, бир ҳайвонни бошқасидан ажратиш учун хизмат килган холда кўрсатилади.

"Ўсимликлар ва хайвонлар"мавзулари буйича билимларни мустахкамлаш учун ўқувчиларнинг табиий материал билан ишлари қўлланилади. Ўқувчилар аниқ мисолларда табиатдаги ўзаро алоқаларни куриш, жонсиз табиат, жонли табиат билан кандай боғлиқлиги, бир хил организмлар бошқа хиллари билан кандай боғлиқлиги, табиатдаги озикланиш занжирини билишлари керак.

Болаларни жамият ҳаёти билан таништиришнинг турли хил шакли, услуб ва воситалари мавжуд: экскурсиялар, саноат ва қишлоқ хўжалиги ишчилари билан учрашувлар, мўзей, театр, клубларга бориш, суҳбат ва ўқишлар, кинофильмлар, диафильмлар, теле ва радио курсатувлари томоша қилиш ва байрамларга тайёргарлик куриш ва х.к.

Атрофимиздаги олам предмет ва объектлари хақида шаклланган тасаввурларни ўқувчилар ўқув машғулотлари, дидактик ва ижодий уйинлар, ўз-ўзига хизмат қилиш ва ижтимоий фойдали меҳнат қилиш жараёнида амалий мустахкамланган. Шу тарзда атрофдаги олам билан танишиш буйича материалларни ўрганишда ўқувчиларнинг билим фаолиятини фаоллаштириш ва уларнинг ҳар тарафлама етук шахс бўлиб ривожланиши мақсадида таълимий, тарбиявий ва ривожлантирувчи масалалар ҳал қилинади.

Табиатшунослик фанини ўрганишда кўзатиш, экскурсия, тажриба, амалий ишлар етакчи урин тутати. Болаларни кўзатиш усулларига ўргатиш, уларнинг натижаларини кундалик дафтарга белгилаш, улар асосида хулоса ва умумлаштиришлар қилиш давом эттирилади. Экскурсиялар утказишда, табиат ашёлари ва воқелигини табиий холда ўрганишга катта эътибор берилади. Бу юкори кургазма асосида синфларда утказиладиган дарсларга ҳам тегишлидир.

Шунинг учун табиатшунослик дарсларини ўтказишга алоҳида эътибор бериш зарур.

ХУЛОСА

Саёхат: 1.Жонли ва жонсиз табиатнинг турли асосий жойларини курсатиш. 2.Инсонлар таъсири оркали табиатдаги ўзгаришлар. 3.Табиатни асраш (ботаника боғига, ҳайвонот боғига, экологик йулак ва бошқалар).

REFERENCES

1. To'raqulovich, RF, va Umirkulovich, SA (2020). O'ZBEKISTON XO'JALIKLARI: RIVOJLANTIRISH, Ixtisoslashish, geografiya. Tanqidiy sharhlar jurnali , 7 (6), 1189-1196.
2. Шерзод Иброим Ўғли Иброимов (2020). ГЕОГРАФИЯ ДАРСЛАРИДА ТАЛАБАЛАР БИЛИМИНИ НАЗОРАТ ҚИЛИШ УСУЛЛАРИ. Academic research in educational sciences, (4), 412-417.
3. Radjabov, F. (2020). Oziq-ovqat sanoatining individual tarkibini va qishloq xo'jaligi mahsulotlarini etkazib berishdagi rolini tavsiflab bering. Xalqaro ilg'or ilmlar va texnologiyalar jurnali , 19 (1), 292-294.
4. Шерзод Иброим Ўғли Иброимов, & Махмуджон Жалолитдинович Болтаев (2020). ЎЗБЕКИСТОН ТОҒ-ВОДИЙЛАРИНИНГ ЭКОТУРИСТИК ИМКОНИАТЛАРИ ВА УЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ. Academic research in educational sciences, (1), 21-26. doi: 10.24411/2181-1385-2020-00004
5. Ражабов, Ф. Т., & Олимова, А. А. (2020). ТАЪЛИМ МУАММОЛАРИ ЕЧИМИДА ИННОВАЦИОН КЛАСТЕРНИНГ АҲАМИЯТИ (ГЕОГРАФИЯ ТАЪЛИМИ МИСОЛИДА). Academic research in educational sciences, (3).
6. Sherzod Ibroimov, & Muhayyo Madaminova (2020). МАКТАБЛАРДА ГЕОГРАФИЯ ФАНИНИ О'ҚИТИШ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШДА ИННОВАЦИОН ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИ ҚО'ЛЛАШ. Academic research in educational sciences, (1), 54-60. doi: 10.24411/2181-1385-2020-00009
7. Ражабов, Ф. Лобар Джураева, & Асрор Махмадалиев (2020). УЗБЕКИСТОН ФЕРМЕР ХУЖАЛИКЛАРИ: РИВОЖЛАНИШИ, ИХТИСОСЛАШУВИ, ГЕОГРАФИЯСИ. Academic research in educational sciences,(3), 674-686.
8. Шерзод Иброимов, Махмуд Болтаев, & Мақсуда Сатторова (2020). МАКТАБ ЎҚУВЧИЛАРИ ОНГИДА РЕКРЕАЦИЯ ТУШУНЧАСИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ. Academic research in educational sciences, (3), 146-151.
9. Ражабов, Ф. Т., & Абдимуротов, О. У. (2020). ТАБИЙ ГЕОГРАФИЯ КУРСЛАРИДА АМАЛИЙ МАШҒУЛОТЛАРНИ ТАШКИЛ ҚИЛИШДА ЯНГИ ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИ Қўллаш Услубиёти. Academic research in educational sciences, (4), 663-671.

10. Шерзод Иброим Ўғли Иброимов, Мансур Фарманович Бўрибеков, & Мақсуда Анвар Қизи Сатторова (2020). ЁШ АВЛОДГА ЭКОЛОГИК ТУРИЗМНИНГ МАЗМУН-МОҲИЯТИНИ ЕТКАЗИШ. *Academic research in educational sciences*, (3), 275-279.
11. Фуркат Ражабов, Лобар Джўраева, & Асрор Махмадалиев (2020). ЎЗБЕКИСТОН ФЕРМЕР ХЎЖАЛИКЛАРИ: РИВОЖЛАНИШИ, ИХТИСОСЛАШУВИ, ГЕОГРАФИЯСИ. *Academic research in educational sciences*, (3), 674-686.
12. Ibroimov, S. I. (2020). BUGUNGI KUNDA PEDAGOGIK TEXNALOGIYALARNING AHAMIYATI VA ULARNI TARIX DARSLARIDA QO'LLANILISHI. *Academic research in educational sciences*, (4), 59-63.
13. Abdimurotov, OU (2020). XALQARO PISA DASTURI UCHUN KELAJAKLARGA GEOGRAFIYA O'QITUVCHILARINI TAYYORLASHNING MUHIMI. *Iqtisodiyot va sotsium* , (5-1), 3-8.
14. Sherzod Ibroim Ogli Ibroimov, & Abdurauf Abdurahim Ogli Yusubaxmedov (2020). O'ZBEKISTON HUDUDINI TIBBIY-GEOGRAFIK BAHOLASH USULLARI. *Academic research in educational sciences*, (4), 418-424.
15. Oybek Uralovich Abdimurotov (2020). TABIIY GEOGRAFIYA DARSLARINI MUSTAQIL O'RGANISHDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISHNING IMKONIYATLARI. *Academic research in educational sciences*, (3), 1306-1312.
16. Шерзод Иброим Ўғли Иброимов (2020). РЕКРЕАЦИЯ ВА ЭКОТУРИЗМ ЖИҲАТЛАРИ (САМАРҚАНД ВИЛОЯТИ) МИСОЛИДА. *Academic research in educational sciences*, (4), 486-491.